

NĚMECKO A NĚMECKÁ MENŠINA

LUKÁŠ NOVOTNÝ

Abstract: Germany and a German Minority

What role does a German minority play in current Czech-German relations? What is the role of the Federal Republic of Germany in shaping the cultural and associational life of members of the German national minority? These are the questions this paper intends to answer. In the introduction to the paper, attention is paid to the current socio-demographic circumstances of Germans living in the Czech Republic, so it is also concerned with numerical aspect. It also presents historic landmarks that moulded the life of the German minority. In subsequent parts of the paper, the focus is given to selected current issues of this nationality, and to the cognition of the role and actual power of the members of the German minority in current Czech-German relations, as well as to the role of Germany in the constitution of the German minority.

Key words: Germany, German minority, Czech-German relations, minority group, policy regarding minorities

Klíčová slova: Německo, německá menšina, česko-německé vztahy, menšina, menšinová politika

ÚVOD

Přesný počet Němců, kteří aktuálně žijí po celém světě jako příslušníci národnostních menšin, není přesně známý. Souvisí to s odlišnou metodikou výpočtu těchto Němců, včetně toho, že v některých zemích se národnost nezachycuje, případně není povinným údajem. A tak v případě těchto zemí docházíme skutečně k odlišným výsledkům. Ostatně Česká republika zde nepředstavuje výjimku, také zde můžeme dospět k odlišnému počtu Němců, pokud zohledníme odlišné parametry. I tak ale víme, kolik Němců zde žije, a to podle pravidelně se konaných sčítání lidu, domů a bytů.

Co nás v této stati bude však primárně zajímat, je zjistit:

- jakou úlohu sehrává německá menšina v rámci aktuálních česko-německých vztahů a též to,
- jaká je úloha Spolkové republiky Německo v případě formování kulturního a společného života příslušníků německé národnostní skupiny.

V úvodu práce bude pozornost zaměřena na aktuální sociodemografickou situaci českých Němců, půjde tedy o i početní aspekt. Seznámíme zde též s významnými historickými mezníky, které formovaly život německé menšiny. V dalších částech práce bude pozornost zaměřena jednak na vybrané aktuální problémy této národnosti, dále pak právě na poznání úlohy a faktické síly příslušníků německé menšiny v současných česko-německých vztazích a na to, jaká je role Německa při utváření existence německé menšiny.

SOCIODEMOGRAFICKÁ INFORMACE

V České republice žije na základě posledního sčítání lidu z roku 2011 přesně 18 772 obyvatel hlásících se k německé národnosti. To činí zanedbatelných 0,2 % z celkového počtu obyvatel České republiky. Nejvíce obyvatel německé národnosti je situováno při německé hranici, a to v Karlovarském (4504) a Ústeckém kraji (4230).¹ Německá národnostní menšina tak zaznamenala znatelný pokles jejích členů a opustila tak pozici třetí nejpočetnější národnostní minority v České republice. V současnosti požívá tato početná menšina v souladu s českými a mezinárodními standardy všech kulturních, jazykových a politických práv. Ovšem podobně jako minority ostatní se samozřejmě i ona potýká s některými specifickými palčivými problémy, které stojí v cestě jejímu dalšímu populačnímu i kulturnímu rozkvětu.

Od poválečného transferu více než třech milionů Němců z Československa² počet osob této (až do roku 1968 oficiálně neexistující – resp. nepožívala statutu menšiny, což fakticky znemožňovalo její existenci) národnosti trvale klesal, a to zejména v důsledku jejich nepříznivé věkové, pohlavní a vzdělanostní struktury, migrace, ale také národnostní asimilací s majoritním obyvatelstvem.³ K té docházelo cíleně působením komunistického režimu, jehož cílem bylo menšinu zcela asimilovat s většinovým obyvatelstvem. To se také v velké části podařilo. Jen za poslední dvě sčítání lidu v letech 2001 a 2011, tedy v rozmezí deseti let, klesl počet obyvatel s německou národností o více než 20 000, což představuje více než polovinu původního stavu.

Pokles mezi lety 1991 a 2001 pak činil 8500, tedy také nemalá početní proměna. Německá menšina je tak de facto na jakémsi odchodu, takto strmě klesající počty jejích příslušníků fakticky nelze při naprosté absenci tzv. etnické inteligence a příslušníků mladé generace nahradit či zastavit a s „pomocí“ není možné počítat ani v případě tzv. nových Němců, tedy Němců stěhujících se do České republiky od roku 1989. Těch je jednak málo (a často nemají české státní občanství) na to, aby pokles zastavili, jednak se v mnohém rozcházejí v základním pohledu na reálný svět včetně toho, jaký smysl má

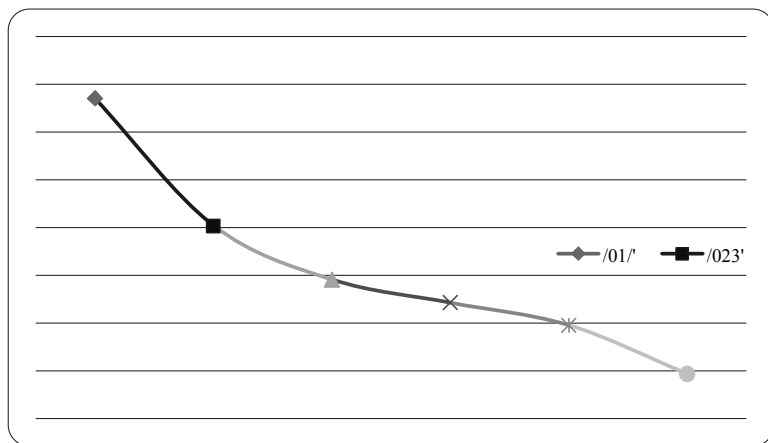
¹ http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/03000-12-n_2012-00 [18. 10. 2012].

² VON ARBURG, A. – STANĚK, T. (eds.): *Výsídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951: Dokumenty z českých archivů*. Středokluky, 2010. – Viz šířeji k tomuto tématu též PETRÁŠ, R.: *Menšiny v poválečném Československu. Češi a národnostní menšiny*. Praha, 2013.

³ K tomu více viz Staněk, T.: *Německá menšina v českých zemích 1948–1989*. Praha, 1993. – Dále k tématu také BITTNEROVÁ, D. a kol.: *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha, 2005; PAVLÍČEK, V.: *Petice nebo provokace*. In *O české státnosti, 1. díl, Český stát a Němci*. Praha, 2002.

mít sdružování se v organizacích menšiny, jak se zde má koncipovat činnost, jaké mají být priority činnosti atd.

Němci v ČSR a ČR (1961–2011)

Rok	1961	1970	1980	1991	2001	2011
Počet Němců ČSR/ČR	134 143	80 903	58 211	48 556	39 106	18 772

Zdroj: ČSÚ 1961–2011.

Tato čísla nejsou jistě definitivní a zcela věrohodná, a to již proto, co bylo zmiňováno výše, a to že údaj národnosti není ve sčítání lidu povinný. Je tedy na tom, kdo daný sčítací arch vyplňuje, zda se k národnosti přihlásí, či nikoli. V době před rokem 1989 existovaly navíc specifické tlaky úřadů na to, aby se Němci ke své národnosti nehlásili.

V tom se situace po roce 1989 zdatelně proměnila a Němci se k národnosti hlásit mohou naprosto svobodně a bez zábran. To však nemění nic na tom, že u části z nich ještě přetrvávají tyto zkušenosti z minulosti a jejich ochota k přihlášení se k národnosti není velká. Ovšem tato data jsou závazná pro uskutečňování politiky státu vůči dané národnosti, a to zpravidla také včetně finanční podpory (třebaže to není důsledně dodržováno).

Jaký je tedy současný stav německé menšiny v České republice? Pozorujeme v této oblasti celkem tyto čtyři problémy:

- Dva svazy; podchycují jen asi $\frac{1}{4}$ z celkové populace → nízká reprezentativnost
- Nedobrá sociodemografická situace → menšina vymírá
- Nedobrá jazyková znalost → komunikační problémy
- Absence etnických elit, schopných generovat přínos pro menšinu → chybí koope- rační partneři⁴

⁴ NOVOTNÝ, L.: Aktuální problémy německé menšiny ve 21. století. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, 2013, č. 1, s. 83–93.

svazová činnost a kulturní aktivita

Dnešní sociodemografické tendence, jež vykazují poslední sčítání lidí i jiné prognózy, tedy potvrzují, že příslušníků německé menšiny výrazně ubývá. Sami čeští Němci jsou dnes reprezentováni dvěma svazy, *Kulturním sdružením občanů ČR německé národnosti*, vzniklém v roce 1969 ještě v důsledku obrodných aktivit před srpnovou invazí do Československa, a *Shromážděním Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* z roku 1992 (předchůdcem byl *Svaz Němců v Československu*; vznikl 1990). Oba zástupci svazů poukazují na diskriminační zacházení a institucionální i jiné přezírání těchto příslušníků především za komunistické éry. Ta spočívala zejména v obecném útisku při realizaci kulturních aktivit a také v nemožnosti využívat němčinu v každodenní komunikaci na veřejnosti.

Z důvodu, že němčina coby mateřština nebyla nadále vylepšována ve školním procesu, tak často znalosti příslušníků této národnostní menšiny „zakrslý“ na úrovni dětí, tj. že tito občané jsou schopni mluvené komunikace jen v omezené míře a že jinak nejsou schopni bezchybně v německém jazyce psát a mluvit. Výjimky nalezneme především u příslušníků starší generace a dále také v těch regionech, v nichž byla německá národnostní menšina zastoupena početněji, což se projevilo také na veřejném životě obecně, tj. v Karlovarském či Ústeckém kraji, ovšem takovýchto příslušníků českých Němců není mnoho. Oba svazy českých Němců se příliš neliší co do kvality realizovaných aktivit, které zpravidla nedosahují nějaké vyšší kulturní či jinak zaznamenatele hodnoty. Nejčastěji se jedná o pravidelné každoročně organizované a již značně ritualizované oslavy (Dne matek, Vánoc atd.), které však slouží v první řadě k tomu, že se členové daných spolků a osoby z řad jejich sympatizantů sejdou, což samo o sobě je považováno za dostačující a pro další život menšiny významné. Dále jde o akce, které reagují na aktuální podněty související s deklarovanými cíli německé menšiny.

Za jistou zmínku stojí akce realizované v tzv. setkávacích centrech německé národnostní menšiny v regionech, jako například Česko-německé dny v Moravské Třebové, Česko-německý týden v Krnově, dětské tábory nebo vzdělávací semináře pro plný senio-ry. V poslední době je patrný jistý zaznamenatele nárůst vzdělávacích činností německé menšiny, což je dáno zejména omládnutím vedení obou spolků a s tím spojenou proměnou akcentů činnosti. To se projevuje také na pozvolné profesionalizaci činnosti menšiny v podobě například sestavení nových internetových stránek nebo spolupráce se sdruženími a institucemi, majícími za cíl posilovat například znalosti němčiny v ČR (jako např. Goethe-Institut nebo Institut für Auslandsbeziehungen – o těchto organizacích ještě bude zmínka dále), ovšem tyto modernizační aktivity jsou v přímém protikladu s poměrně silným početním úbytkem menšiny, který byl zmíněn výše. Německá menšina se navíc může opírat o zmínku v Československo-německé smlouvě o přátelství z roku 1992, která svědčí o jejím privilegovaném postavení, které mezi ostatními menšinami v ČR nemá obdoby.

Poněkud překvapivá je také skutečnost, že v obou výše zmíněných zastřešovacích svazech je registrováno ani ne 8000 členů, což nepředstavuje vysoký podíl z celkového počtu příslušníků menšiny.⁵ Ovšem nejedná se o „čistý“ počet členů, protože zejména

⁵ NOVOTNÝ, L.: Role sociální a národnostně smíšené rodiny ve světle aktuálního výzkumu o německé menšině v České republice. In MACHAČOVÁ, J. – ŠRAJEROVÁ, O. (eds.): *Sociálně a národnostně*

v regionu severozápadních Čech je obvyklé tzv. dvojí členství, tedy příslušnost k oběma těmto svazům. Tamní příslušníci menšiny tím reagují na to, že na ně byl vedle tradičního členství v tzv. Kulturverbandu vyvíjen ještě také jistý tlak na to, aby po revoluci buď přímo vystoupili z Kulturverbandu, označovaného za pohrobka z doby komunismu, či aby alespoň vedle svého původního členství přistoupili i k druhému svazu, příslušícím ke Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, vzniklém po roce 1992. Důvody, proč nemá německá menšina nijak velký zájem se sdružovat, je patrně nutné hledat především v minulosti, konkrétně v přetrvávající zkušenosti z poválečných let a s tím spojeném strachu z možných represí, jež je patrný dodnes. Bezprostředně po válce totiž bylo považováno za společensky neúnosné i samo užívání němčiny na veřejnosti, natož aby docházelo ke kulturním či jiným setkáváním, ať už na celostátní, nebo regionální úrovni.

Početnější z obou sdružení v České republice je zastřešující organizace pro samostatně registrované regionální svazy, Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, s asi 5000 osobami německé národnosti. Nejpočetnější regionální svazy nalezneme v Karlovarském, Libereckém a Moravskoslezském kraji. První dva kraje jsou tradičně početně silnější co do výskytu Němců a Moravskoslezský kraj aktivizoval jednak české Němce až po roce 1989, protože až do té doby se tam její příslušníci nesměli veřejně sdružovat a jednak je to dáno také regionem Hlučínska, specifickým historickým územím, v němž nedošlo ke klasickému odsunu a v němž jsou dodnes přítomni Němci s českým a od roku 1989 také německým pasem, kteří se však jen neochotně hlásí k německé menšině.

Etnická identita je u českých Němců oslabena diskriminačními principy z poválečných let a desetiletí.⁶ Na některé z nich ostatně také ukazují sami příslušníci této národnosti menšiny ve vládní Zprávě o situaci národnostních menšin za rok 2011. Stojí zde také to, že německá menšina je rozptýlena na celém území České republiky, a že „násilná asimilace a perzekuce, která proběhla po 2. světové válce, většinou znemožnila udržení jazyka a kultury německé menšiny pro poválečnou generaci.“⁷ Teprve v roce 1968 byla menšina zákonně uznána ústavním zákonem (Zákon o postavení národností v ČSSR č. 144/1968), do té doby byl na její příslušníky všemožně vyvíjen tlak na ztrátu etnické příslušnosti a příklon k majoritě.⁸ Asimilace a tedy zánik menšiny byl také cílem komunistického režimu, na čemž nic nezměnila ani ta skutečnost, že příslušníkům menšiny bylo od počátku 50. let povoleno shromažďovat se při podnicích v kulturních

---

smíšená rodina v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti. Opava, 2003, s. 177–186.

⁶ Viz PEŠEK, J. a kol.: *Německé menšiny v právních normách 1938–1948. Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi.* Praha, 2006.

⁷ „Nejedná se o menšinu s problémem integrace nebo migrace, ale naopak o starousedlíky, seniory, kteří potřebují pomoci, protože v poválečných dobách byli znerovnoprávnění. K nápravě těchto křivd bohužel nikdy nedošlo a občané německé národnosti tím zůstali v sociálně znevýhodněné situaci do dneška (nesměli se vzdělávat, měli menší platy, a v důsledku toho mají dnes menší důchody). SN problémy nezaznamenalo.“ Viz Úřad vlády ČR (ed.): *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011.* Praha, 2012, s. 30.

⁸ Viz SRB, V.: Demografický profil německé menšiny v Československu. *Český lid* 75, 1, s. 29–41.

uskupeních a že vycházel tisk *Aufbau und Frieden*.⁹ V roce 1969 vzniklo Kulturní sdružení občanů německé národnosti, které se v některých regionech brzy na to stává jedním z neaktivnějších svazů Národní fronty).¹⁰ Aktivity ve svazech německé menšiny po roce 1989 se dnes zaměřují na zastavení poklesu zájmu o relevantní problémy menšiny, znovunalezení jazykové kompetence v německém jazyce¹¹ a historické kontinuity na českém území a hledání nových obsahů. Nepříznivá je pohlavní, věková a vzdělanostní struktura menšiny. Většinu stále představují ženy, podle sčítání lidu z roku 2001 je to 53 %. Podobné je to i ve svazech menšiny, i zde dominují ženy a tomu často odpovídá také zaměření činnosti (orientované na „ženské kluby“, šití krojů, zpěv atd.). Ve svazech Němců představuje průměrný věk asi 65 let u Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a 69 let u Kulturního sdružení občanů ČR německé národnosti. To ostatně odpovídá i demografickým datům: u žen převládá věk od 50 až do 70 let, věková struktura mužů je ještě více nepříznivá, 34 % jich je ve věku nad 70 let.

Absence etnické inteligence výrazně ovlivňuje celkovou prezentaci německé menšiny. Chybí hnací síla kulturní produkce, tvořící a uchováající kulturní bohatství menšiny, navíc dnešní mladá generace představující malé procento z celkové věkové skladby (jen necelých 13 % českých Němců je ve věku do 29 let, ve věku do 14 let jsou to pouze 4 %) již identifikaci s německou národností v naprosté většině necítí. Necelá polovina příslušníků menšiny dosáhla pouze základního vzdělání, druhou nejpočetnější skupinou jsou absolventi učilišť bez maturity. To dokládá také vládní Zpráva o situaci národních menšin za rok 2011, v níž za Kulturní sdružení občanů ČR německé národnosti stojí: „Svaz se proto stále potýká s nedostatkem mladších, aktivních členů a tím následně i s malým a upadajícím zájmem o činnost v něm.“¹² Téma odškodnění následně zaznělo také v roce 2005 v souvislosti s tzv. humanitárním gestem české vlády vůči německým antifašistům. Svazy německé menšiny jej sice přivítaly, ovšem poukázaly na to, že i další skupiny z řad českých Němců by se zasloužily odškodnit. Výsledkem onoho gesta ovšem nebylo peněžité odškodnění, ale omluva s následnými finančními prostředky poskytnutými na financování dokumentačních a muzejních aktivit této skupiny obyvatelstva.

Samá německá menšina pak pro zmírnění situace příslušníků menšiny organizuje prostřednictvím organizace BUSOW (*Bildungs- und Sozialwerk*) lázeňské pobyty a ambulantní rehabilitace. Další organizací, založenou též Shromážděním Němců, je společnost *Bohemia Troppau*. Ta podporuje rozvoj podnikání malých a středních živnostníků v podobě výhodných půjček.

⁹ Viz KREISSLOVÁ, S.: *Konstrukce etnické identity a kolektivní paměti v biografických vyprávěních českých Němců. Na příkladu vzpomínek Němců na Chomutovsku*. Praha, 2013.

¹⁰ Více k tomuto tématu a stejně tak k problematice německé menšiny a jejího vývoje PETRÁŠ, R.: *Menšiny v poválečném Československu*. Praha, 2012; GABAL, I.: *Etnické menšiny ve střední Evropě. Konflikt nebo integrace*. Praha, 1999.

¹¹ NOVOTNÝ, L.: O němčině jako mateřském jazyce ve střední Evropě. Jazyková situace u příslušníků německých menšin ve světle sociologických výzkumů. In ŠRAJEROVÁ, O. (ed.): *Národnostní menšiny na přelomu tisíciletí*. Opava, 2002, s. 254–260; SOKOLOVÁ, G.: O jazykovém zaměření Slováků a Němců žijících v severních Čechách (na základě sociologických výzkumů). *Slezský sborník* 89, 1991, č. 3/4, s. 174.

¹² To ovšem platí také o Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, kde platí obdobná situace. – Úřad vlády ČR (ed.): *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2011*. Praha 2012, s. 24.

ÚLOHA NĚMECKÉ MENŠINY V ČESKO-NĚMECKÝCH VZTAZÍCH

Vydefinovat, jaký je vliv německé menšiny na česko-německé vztahy, není jednoduché. Jisté však je, že v současnosti není veliký. Není ale ani zanedbatelný. Menšina jako taková prošla několika obdobími, kdy zejména v období mezi válkami a v prvních poválečných letech se stala zcela zásadní determinantou československo-německých vztahů. Zásadní a negativní. Značná část československých Němců totiž podlehla Hitlerově propagandě a napomohla rozbít Československo. Od té doby ale razantně klesal počet jejích příslušníků, jednak v důsledku plošného vysídlení, ale i další migrací, což se muselo projevit též na poklesu úlohy menšiny na celkovém rozvoji česko-německých vztahů. Přesto se však česko-německá jednání velmi často neobejdou bez příslušníků německé menšiny, kteří pozvání rádi přijímají a těchto jednání se účastní. Uveďme k tomu pět poznámek.

Za prvé již bylo zmíněno, že vliv menšiny na vzájemné vztahy s Německem není nijak zásadní. To je ovšem poněkud dvojsečné mínění, protože pokud bychom měli hodnotit, jaký vliv měl již jen samotný výskyt německé menšiny v československých dějinách na vzájemné česko-německé vztahy, pak je jasné, že je zcela jasný a nezpochybnitelný. Jiné je to avšak dnes, kdy menšina, jejíž celkový počet je menší než středně velké české město, která navíc žije nekoncentrovaně na celém území a jíž chybí příslušníci elit, ztrácí svou roli v relaci mezi Českou republikou a Německem. Právě absence politických a ekonomických elit a též obtížnost při formulaci společných stanovisek (resp. i přímo jejich absence) je velkou překážkou v současném působení menšiny. Menšina tak zcela přirozeně absenteje v různých odborných a expertních komisích, což je právě důsledek absence těchto elit.

Za druhé zmiňme ale přesto to, že se německé menšině dostává poměrně exkluzivního postavení, to když při svém počtu je zastoupena v různých česko-německých grémiích na nejvyšší úrovni vzájemných česko-německých politických vztahů. To platí zejména o Česko-německém diskuzním fóru, založeném Česko-německou deklarací, kde je německá menšina zastoupena prezidentem a jednatelem Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v jedné osobě, Martinem Dzingelem. Tenje dnes zcela klíčovou postavou menšiny, která ji reprezentuje nejen v česko-německých grémiích, ale i například na úrovni Rady pro národnosti při Vládě ČR, v níž je místopředsedou. Německá menšina je tradičně přizývána i na další česko-německá jednání, například Česko-německého fóra mládeže, kde tak má možnost formulovat své postoje vůči aktuálním problémům česko-německých vztahů.

Uveďme třetí poznámku. Dodnes totiž ještě v historické paměti Čechů utkvívá topos německé menšiny jakožto „páté kolony“, která významnou měrou napomáhala spulrozbit meziválečné Československo. To je historická představa, která dodnes poněkud determinuje pohled Čechů na Němce obecně, německou menšinu nevyjímaje. Ovšem výzkumy veřejného mínění z posledních let ukazují, že se znatelně vylepšuje náš pohled na Němce a na Německo. To se pochopitelně projevuje i v postojích směrem k německé menšině, i když ta je dnes početně natolik marginalizována, že majorita takřka nevnímá,

že by zde německá národnostní menšina byla ještě vůbec přítomna. To je velký problém, s kterým musí příslušníci svazů menšiny bojovat.¹³

Za čtvrté vidíme, že SRN si je vědoma odpovědnosti, kterou má vůči německé národnostní menšině. Je to zejména SRN, která má velmi propracovanou kulturní politiku směrem k podpoře svých německých menšin, což se týká také podpory směrem k Němcům v České republice. Tomu je ostatně věnována obšírnější pozornost v kapitole 5.

Za páté je německá menšina vzato v potaz a přizvána do česko-německých debat i díky tomu, že je zastoupena v nejvýznamnějších bilaterálních česko-německých smlouvách. Týká se to jak Smlouvy mezi Spolkovou republikou Německo a Českou a Slovenskou Federativní Republikou o dobrém sousedství a přátelské spolupráci z února roku 1992, tak i Česko-německé deklarace z roku 1997. Zejména ona smlouva o přátelství je pro německou menšinu naprosto klíčová. V článku 20 se zde Česká republika přihlašuje k dodržování menšinových práv pro tyto občany. V bodě 2 tohoto článku k tomu stojí: „Proto příslušníci německé menšiny v České a Slovenské Federativní Republice, to znamená osoby mající československé státní občanství, které mají německý původ nebo se hlásí k německému jazyku, kultuře nebo tradici, mají zejména právo jednotlivě nebo ve společenství s jinými členy své skupiny – na svobodu projevu, zachování a rozvíjení své etnické, kulturní, jazykové a náboženské svébytnosti bez jakýchkoliv pokusů o asimilaci proti jejich vůli. Mají právo vykonávat svá lidská práva a základní svobody plně a účinně bez jakékoliv diskriminace a v plné rovnosti před zákonem.“ Česká a Slovenská Federativní Republika umožňuje a ulehčuje v rámci svých platných zákonů Spolkové republice Německo podporující opatření ve prospěch německé menšiny nebo jejich organizací. Je to pak právě tato smlouva, na jejímž základě je na území ČR založeno několik tzv. setkávacích center/Begegnungszentren, v nichž se sdružují příslušníci německé menšiny, zejména ti ze Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Podobně se jí dostává zmínky i v Deklaraci.

Posledním významným bodem, souvisejícím s postavením německé menšiny v česko-německých vztazích, je vztah těchto občanů k sudetoněmeckým organizacím. Je to totiž Sudetoněmecké krajské sdružení, které je pro svazy německé menšiny přirozeným partnerem. Spolupráce zde skutečně probíhá na různých úrovních, jak mezi vedením obou svazů menšiny a krajským sdružením, tak i mezi jednotlivými regionálními svazy menšiny a regionálními svazy odsunutých Němců. Jinak ovšem také zde pozorujeme poněkud ambivalentní vztah. Například otázka financování svazů německé menšiny, která musela být podle regulí německého ministerstva vnitřní vždy realizována přes nějakou německou organizaci, fungovala v první polovině 90. let přes Sudetoněmecké krajské sdružení. Tehdejší vedení Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě ve Slezsku ovšem rozhodlo o tom, že pro celkový obraz Němců bude lepší, když se tímto prostředníkem stane spíše německé velvyslanectví. A tak se i stalo a dodnes je hlavním kooperačním partnerem pro Shromáždění právě pražské velvyslanectví. Podobné to také bylo s reprezentací německé menšiny v rámci Federalistické unie evropských skupin. Také ta probíhala v první polovině přes landsmanšaft, ovšem také zde

¹³ NOVOTNÝ, L.: Dekrety, odsun v historické paměti Čechů. Výsledky reprezentativního dotazníkového šetření. *Naše společnost*. Bulletin Centra pro výzkum veřejného mínění, 2, 2012.

se Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku poněkud emancipovalo, osamostatnilo a oprostilo od vlivu Sudetoněmeckého krajanského sdružení. Spolupráce obou těchto subjektů je však oboustranně výhodná, a tak převládá kooperace a snaha o společné postupy.

Německá menšina si „vypomáhá“ často etnickou inteligencí sudetských Němců, zejména jejich intelektuálních uskupení, jako Spolku Adalberta Stiftera nebo Sdružení Ackermannovy obce. To pro ni a její kulturní a svazovou činnost je jednoznačně přínosem, neboť členové jednotlivých spolků německé menšiny participují na jejich vzdělávacích či kulturních akcích a sami sudetští Němci pro tyto české Němce připravují různé aktivity či je podporují při vytváření aktivit vlastních. Typickým příkladem napojení příslušníků německé menšiny a sudetských Němců je existence Centra Adalberta Stiftera v Horní Plané. Toto centrum vede sudetský Němec Horst Löffler a centrum vykonává de facto roli setkávacího centra pro Němce žijících v českém blízkém okolí (*Böhmervaldverein*). Tato, ale i jiná spolupráce, a to i na úrovni jednotlivých regionálních svazů nebo setkávacích center (*Begegnungszentren*), se však nutně neobejde bez kooperace také na ideologické úrovni, kdy jsou některé cíle sudetských Němců a jejich uskupení de facto a přitom na první pohled nenásilně vnášeny také do činnosti a programových priorit svazů německé menšiny.

Obzvláště viditelné je to zejména na příkladě spolupráce Kulturního sdružení občanů německé národnosti, ale také Shromáždění Němců, resp. některých jejich svazů (setkávajících center), s pražskou pobočkou Sudetoněmeckého krajanského sdružení. Ta se dnes nachází v jakési relativně útlumové fázi, ovšem kulminovala před třemi čtyřmi lety a projevovala se v nepřetržitěm zapojování českých Němců do aktivit této „kanceláře“. Pro české Němce je i tato spolupráce, či spolupráce jí podobná, spíše přínosná, jednak na úrovni transportu německého jazyka, jednak co do kulturního a částečně také materiálního využití. Jaký je její přínos z hlediska dalšího rozvoje česko-německých vztahů a zda je tato spolupráce nosná i pro budoucnost, také s ohledem na nízké zapojení nejmladší generace z řad německé menšiny, je však otázkou jinou...

ÚLOHA NĚMECKA PŘI PODPOŘE NĚMECKÉ MENŠINY

Již byla zmínka o tom, že Spolková republika Německo si je vědoma své historické odpovědnosti vůči německé menšině. Ta je v praxi realizována jak finančně, tak i personálně a materiálně. Německá suma v České republice je jednou z mnoha německých menšin, které Spolková republika Německo finančně podporuje. Celková suma, kterou Berlín vynakládá na podporu německé menšiny, je v přepočtu asi 5,4 miliónů Kč ročně. Z těchto peněz je především financována činnost centrály Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v Praze, ale také jednotlivá regionální setkávací centra. Peníze jsou vynakládány též na podporu výuky německého jazyka v těchto centrech a též na další projektovou činnost, zejména tu, spojenou s propagací německého jazyka a německé kultury.

Vedle toho však probíhá ještě i další pomoc německé menšině. Velkým problémem pro další faktickou existenci německé menšiny je totiž rapidně se snižující znalost ně-

meckého jazyka mezi jejími příslušníky.¹⁴ Ta se zdá být nezastavitelná, a to i přes značnou pomoc, kterou svazům německé menšiny poskytují zejména německé a případně také rakouské instituce, mezi nimi zejména *Institut für Auslandsbeziehungen* se sídlem ve Stuttgartu nebo *Goethe-Institut*, tedy zejména jeho pražská pobočka (případně Rakouské kulturní fórum). Němčina je v dnešní době obecně na ústupu, a to i přesto, že dle průzkumu Česko-německé obchodní a průmyslové komory hraje pro 90 % německých firem v České republice znalost německého jazyka významnou roli. Na základě průzkumu z roku 2010 zastává 77 % Čechů názor, že je němčina důležitým profesním faktorem.¹⁵ Pomoc ze strany Institut für Auslandsbeziehungen směřuje zejména do tiskoviny německé menšiny, *Landeszeitung*. Institut tam poskytuje finance na redaktora, roditelého mluvčího a též na kulturního asistenta, který koordinuje činnost v jednotlivých regionálních centrech. Krom toho se institut snaží také o další vzdělávání členů redakce a multiplikátorů z řad německé menšiny (včetně mládežnické organizace Jukon).

Za účelem posílení jazykové zdatnosti nejen členů německé menšiny založilo Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku Základní školu česko-německého porozumění (*Grundschule der deutsch-tschechischen Verständigung*). Tato vzdělávací instituce byla založena v roce 1991 Svazem Němců v Československu, tedy předchůdcem Shromáždění Němců. Škola se vyznačuje zejména rozšířenou výukou německého jazyka, která v českém prostředí v takovéto míře prakticky nemá obdobu. Její spolufinancování je též realizováno z německých peněz. Svaz Němců v Československu založil v roce 1995 také nadstavbu nad onu základní školu, a to Gymnázium Thomase Manna (*Thomas-Mann-Gymnasium*), tedy školu, která nabízí osmileté gymnaziální vzdělání opět s rozšířenou výukou němčiny. Obě školy sídlí v Praze a de facto nevykonávají jakousi svornickou roli německé menšiny, protože její naprostá většina sídlí v pohraničních oblastech a nikoli v hlavním městě. Jejich přínos tak spočívá zejména v šíření výuky němčiny.

ZÁVĚR

Cílem tohoto příspěvku bylo poznat, jaká je úloha německé menšiny v česko-německých vztazích a též to, jako je její činnost podporována ze strany Spolkové republiky Německo. Stať zde dospěla k těmto poznatkům:

Úloha německé menšiny v česko-německých vztazích je zajištěna smluvně a její zástupce jsou zastoupeni v různých česko-německých grémiích a odborných skupinách. Týká se to především činnosti Česko-německého diskuzního fóra, ovšem i dalších platforem. Tím je německá menšina přizvána do hlavního proudu česko-německých vztahů. Spolupráce probíhá také se svazy odsunutých Němců, a to jako Sudetoněmeckým krajanským sdružením, tak i jednotlivými regionálními uskupeními sudetských Němců. Ta v jednotlivých regionech přináší i velmi zajímavé výsledky v podobě různých výstav

¹⁴ Viz k tomuto tématu mimojiné ŠATAVA, L.: *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*. Praha, 2009.

¹⁵ NOVOTNÝ, L.: Aktuální problémy německé menšiny ve 21. století. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, 2013, č. 1, s. 83–93.

či jiných aktivit, zpravidla historického charakteru. Za problém zde můžeme označit postupné početní oslabování menšiny, které vede k tomu, že v některých regionálních svazech oslabuje činnost a tím i relevantní aktivita ve prospěch německé menšiny. Tyto problémy se však dosud neprojevují na úrovni vedení obou svazů německé menšiny, kde je velmi produktivní vedení, které právě také reprezentuje menšinu v rámci různých grémií.

Druhým tématem byla podpora Německa německé menšiny. Ta je víceméně konstantní, pohybuje se nad 5 milióny korun ročně a je soustředěna na financování činnosti centrály Shromáždění Němců v Čechách a jednotlivých regionálních center. Menšina nadále čerpá finanční prostředky dalších kulturně-diplomatických uskupení Spolkové republiky Německo, což se týká především Goethe-Institutu a Institut für Auslandsbeziehungen ve Stuttgartu. Z tohoto hlediska můžeme konstatovat, že SRN si je vědoma jisté odpovědnosti za občany České republiky německé národnosti a snaží se je poměrně velkoryse podporovat. Podpora dosud nijak citelně nepoklesla, a to i přesto, že početně Němců ubíhá. Samy svazy však očekávají krácení prostředků. Diskutuje se i o redukci počtu setkávacích center a jejich koncentraci do větších českých měst. Dosud se ovšem tyto úvahy odehrávají pouze v ústní podobě a rozhodnuto v této věci není.